

ОБРАЗНО-АСОЦІАТИВНИЙ ШАР ХУДОЖНЬОГО КОНЦЕПТУ КОХАННЯ У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Л.Х'ЮЗА Статтю присвячено виявленню основних концептуальних схем, що формують образно-асоціативний шар художнього концепту КОХАННЯ у поетичних текстах Л. Х'юза.

ЛІНГВІСТИКА. Випуск XXII

196

Семантичний потенціал концепту КОХАННЯ визначається через його переосмислення у термінах інших концептів. Ключові слова: поетичний текст, художній концепт, образно-асоціативний шар концепту, концептуальна метафора. The article aims at revealing basic conceptual schemes that form connotational layer of the literary concept of LOVE in poetic texts by L. Hughes. Semantic potential of the concept of LOVE is defined by its reinterpretation in terms of other concepts. Key words: poetic text, literary concept, connotational concept layer, conceptual metaphor.

Вивчення концепту як одиниці авторської свідомості, що реалізується в художньому тексті, є актуальним питанням для моделювання семантики тексту в сучасній лінгвістичній науці. Концепти характеризують авторський вибір концептуальних пріоритетів і формують індивідуально-авторську картину світу в художньому творі, визначають естетичні доміанти [4, с. 170]. Вивченням концепту, його структури та реалізації займалися Н.Д. Арутюнова, С.О. Аскольдов-Алексеев, А.П. Бабушкін, А. Вежбицька, В.І. Карасик, В.В. Колесов, О.С. Кубрякова, Д.С. Лихачов, В.А. Маслова, З.Д. Попова, Ю.С. Степанов, І.А. Стернін, Г.Г. Слишкін, Р.М. Фрумкіна та ін. Попри плідне вивчення концепту, термін дотепер не отримав уніфікованого визначення. Тлумачення концепту в рамках філософської теорії пізнання і відображення дійсності варіюються у такому діапазоні: від широкого (складні ментальні утворення осмислені на основі широкого онтологічного фону речей, які складають оточуючий світ, та власного досвіду людини) до дещо звуженого (сенси, якими оперує людина у процесі згортання знання про оточуючий світ, які зберігаються у вигляді квантів – таких, як життя, смерть). Фактично, філософська традиція, як і раніше, трактує концепт як згорнуті знання людини про світ, як складову світобачення, концептуальної картини світу, яка, в разі означення, визначена як мовна [6, с. 464]. Так, кваліфікуючи концепти як набір смислів, якими оперує людина у процесі своєї мисленнєвої діяльності та пізнання світу, О.С. Кубрякова вважає, що концептуальні структури слід трактувати як посередники між словами та екстралінгвальною дійсністю [3, с. 6]. Заслуговує на увагу й ідея, за якою концептуальний рівень не протиставляється семантичному, а доповнює його, оскільки концепти по-різному групуються і вербалізуються у різних мовах, перебуваючи у тісній залежності від власне лінгвістичних, прагматичних і культурологічних чинників. Дещо відмінний зміст вкладає у це поняття А. Вежбицька, яка інтерпретує цей термін в антропоцентричному плані та розглядає концепт як мовно- ментальну одиницю, частково занурену у підсвідоме [1, с.133-152]. Концепт є одиницею колективного знання/свідомості, яка має мовне вираження і позначена етнокультурною специфікою [2, с. 65-72]. Сукупність концептів поезії окремого автора окреслює його світобачення, оскільки “сміслові доміанти наскрізних мовленнєвих образів перебувають у тісних відношеннях аналогії і тяжіють до того синтезуючого

смыслу, який репрезентує концептуально- світоглядне ядро творчості письменника” [7, с. 99]. Це зумовлює актуальність поданої проблеми, що визначається загальним спрямуванням на вивчення концептуальної картини світу афроамериканської поезії. Концептосистема поетичних творів Л. Х'юза формується за допомогою конфігурацій типологічно різних ментальних одиниць. Художній концепт, на думку В.Г. Ніконової, розглядається як система систем, структурна організація якої подається у вертикальному і горизонтальному плані. Вертикально розташовані шари концепту, від нижчого рівня до вищого, з урахуванням ступеня абстракції тих знань, які структуровані в концепті, – предметно-почуттєвий, образно-асоціативний і смисловий. Горизонтально аналізується структурна організація кожного рівня: фреймова структура предметно-почуттєвого шару, набір концептуальних схем на образно-асоціативному рівні, польова структура смислового шару [4, с. 207].

Розділ V. Когнітивні аспекти лінгвістичних досліджень

197

Метою статті є виявлення основних концептуальних схем, що формують образно-асоціативних шар художнього концепту КОХАННЯ у поетичних текстах Л. Х'юза. Образно-асоціативний шар – це набір концептуальних тропів, що семантично різноманітно «одягають» предметно-почуттєвий шар, виражаючи індивідуально-авторські асоціації та передаючи інформацію не денотативного, узуального, а скоріше конотативного, асоціативного типу [4, с. 277]. Концептуальний троп – це образне осмислення предметів і явищ дійсного і уявного світів, що є результатом когнітивних процесів переробки та трансформації, переданої семантикою одиниць мови та мовлення. Концептуальні тропи формуються не в мові, а в мисленні; вони можуть бути реконструйовані на основі як словесних поетичних образів (метафори, метонімії, оксиморона, тощо), так і необразної лексики. Метафорична концептуалізація, або концептуальна метафора – це аналогове осмислення світу людиною, тобто встановлення аналогії між гетерогенними сутностями різної природи та переосмислення їх у термінах інших сутностей [4, с. 277-278]. Відбиваючи сенс життя людини і представляючи собою щось дороге або навіть найдорожче для неї, художній концепт КОХАННЯ є загальнолюдським феноменом з найбільш яскраво вираженою ціннісною складовою. Слідом за А.М. Приходько, концепт КОХАННЯ відноситься до концептів телеономного порядку – «вищі духовні цінності, що утворюють і втілюють для людини той моральний ідеал, прагнення до якого становить моральну виправданість його життя – ідеал, заради якого варто жити і не шкода вмерти» [5, с. 91]. Прикладом актуалізації концепту КОХАННЯ слугує вірш Л. Х'юза “Love Song for Lucinda” («Пісня про Кохання до Люсінди»), в якому почуття любові змальовано як те, що не тільки окрилює, а й приносить певні страждання [10]. Концепт КОХАННЯ позначається за допомогою прямої номінації, де лексема love виступає ядерним елементом. Л. Х'юз осмислює кохання метафорично, щоб захопити увагу читача. По-перше, він стверджує, що любов – це стигла слива: “Love / Is a ripe plum”. Номінативна одиниця plum знаходиться на периферії ідіополя концепту КОХАННЯ, що допомагає виокремити концепт ПЛІД, в термінах якого осмислюється концепт КОХАННЯ: КОХАННЯ Є ПЛІД. Адже кохання потребує турботи та піклування, як і будь-яка рослина, аби вона перетворилася у щось корисне. У той час як сливи смачні і навіть поживні, вони можуть виявитися чарівними і приворожити кохану людину: “Taste it once / And the spell of its enchantment

/ Will never let you be". Використання словесно-поетичного образу the spell of its enchantment та словосполучення lose your breath допомагають активізувати концептуальну метафору КОХАННЯ Є ЗАХОПЛЕННЯ, яка пов'язана з фізіологічним станом людини, тому що саме від захоплення, що виникає у закоханої людини, перехоплює подих. Щоб не втратити голову від кохання, не задихнутися від такої потужної сили, Л. Х'юз у конструкції умовного способу "If you / Would never lose your breath / Do not climb too high", – наголошує на тому, що ми не повинні закохуючись, занурюватися у вир з головою, а жити розміреним та спокійним життям. Кожен, хто хоч раз був закоханий, розуміє про що говорить автор, оскільки кохання може одночасно зцілити або вбити. Кохання – це яскрава зірка: "Love / Is a bright star", яка може бути прекрасною, але її полум'я може також обпалити очі: "And its burning flame / Will always hurt your eyes". Словесно-поетичний образ a bright star активізує архетип СВІТЛО та імплікує концептуальну метафору КОХАННЯ Є СВІТЛО, в якій втілено ідею про щастя та душевне тепло, що дарує кохання людині. Зірка, як природне джерело світла, символізує життєві сили, довічну молодість та пристрасть. Л. Х'юз за допомогою використання словесно-поетичного образу burning flame уподібнює кохання природному явищу – вогню. Вогонь символізує життєву енергію, безсмертя, душевне піднесення та натхнення. Саме таке розуміння концепту КОХАННЯ у

ЛІНГВІСТИКА. Випуск XXII

198

термінах концепту ВОГОНЬ уможливує вилучення концептуальної метафори КОХАННЯ Є ВОГОНЬ. Сміслові плани концепту КОХАННЯ у поетичних текстах Л. Х'юза є складними й різними за обсягом і значущістю. Провідну роль тут має смисловий план почуття сердечної схильності, потягу до коханої людини. У наступних рядках яскраво представлено осмислення кохання як почуття, що несе страждання й муку: "...Will always hurt your eyes". Таким чином, інтерпретаційно-текстовий аналіз поетичного тексту дозволяє виокремити концептуальну метафору КОХАННЯ Є СТРАЖДАННЯ. Кохання – це високі гори, де різко дме вітер: "Love / Is a high mountain / Stark in a windy sky". Словесно-поетичний образ a high mountain вербалізує концепт СХОДЖЕННЯ та символізує постійний рух вгору, рух по вертикалі, сходження до мети. Використання номінативної одиниці sky уможливує вилучення концепту ПОЛІТ, який може нести в собі значення чогось чистого, світлого та ясного. Нерідко семантика лексеми «небо» означає політ душі, відчуття легкого блаженства, невимовного захвату. Саме таке тлумачення концепту ПОЛІТ дозволяє реконструювати концептуальну метафору КОХАННЯ Є ПОЛІТ, адже воно окрилює та здатне підняти до небес. Таким чином, концепт КОХАННЯ в цьому поетичному тексті є глибоким, духовним почуттям, яке освячене небесами й одночасно палкою пристрастю, потягом до коханої людини, що може нести ліричному героєві страждання й муку, окрім радості та захоплення. В поетичному тексті «50-50» [8] Л. Х'юз ліричними героями є чоловік та жінка, які ведуть між собою розмову. Жінка уособлює собою порожнечу, особу, яка нічого не має. Чоловік дає поради жінці про те як домогтися того, чого вона так прагне. Лірична героїня відчуває самотність, вона бажає бути з коханим чоловіком та готова поділитися усім з цієї людиною. Тема кохання імплікується вживанням таких номінативних одиниць, як: babe, man та конструкцій share my bed, hold my hand. Перші рядки демонструють самотність жінки: "I'm all alone in this world, she said, / Ain't got nobody

to share my bed". Жінка хоче, аби її кохали, проте у світі немає такої людини, яка б відповіла їй щирістю. Використання подвійного заперечення: "Ain't got nobody to share my bed" інтенсифікує стан самотності ліричної героїні. Далі вона продовжує: "Ain't got nobody to hold my hand... / I ain't got no man", – головне її прагнення – це знайти супутника в житті. Отже, номінативні одиниці *alone* та *nobody* вербалізують концепт САМОТНІСТЬ, адже це відсутність емоційного зв'язку з коханою і дорогою людиною, відсутність взагалі такого почуття як кохання. В іншому випадку, якщо людина сповнена кохання, тепла й уваги, то вона не є самотньою. Це дозволяє реконструювати концептуальну метафору КОХАННЯ Є ВІДСУТНІСТЬ САМОТНОСТІ. Інфінітивна конструкція "to hold my hand" позначає не лише любов, це може уособлювати емоційну, фінансову, моральну підтримку. Чоловік в домі є покровителем сім'ї, годувальником та силою цієї сім'ї. Проте ліричний герой вірша «50-50» Big Boy – людина, яка використовує жінок для задоволення власних матеріальних і фізичних потреб, адже інтерпретаційно-текстовий аналіз змісту вірша доводить, що він зацікавлений лише грошима та близькими стосунками з жінками, йому не потрібне кохання, на відміну від ліричної героїні. Тому номінативні одиниці *share*, *50-50*, *money* експлікують концепт РОЗРАХУНОК та поряд з імперативною конструкцією "Share your bed—And your money, too" актуалізують концептуальну метафору КОХАННЯ Є РОЗРАХУНОК. Таким чином, узагальнений зміст поетичного тексту дозволив виокремити концептуальні метафори КОХАННЯ Є ВІДСУТНІСТЬ САМОТНОСТІ, КОХАННЯ Є РОЗРАХУНОК, імплікуючи різні гендерні позиції ліричної героїні та героя. У вірші Л. Х'юза "When Sue Wears Red" («Коли Сью закохана») концепт КОХАННЯ розкривається за допомогою осмислення його у термінах концепту КРАСА [11]. Автор оспівує красу жінки в червоному. Він уподібнює її обличчя до стародавньої камеї і акцентує увагу на тому, що вона нагадує Єгипетську царицю. Лексема *red* асоціюється з кольором кохання та уособлює його.

Розділ V. Когнітивні аспекти лінгвістичних досліджень

199

В основі образного осмислення надзвичайної краси ліричної героїні, що концептуально можна представити у вигляді метафоричної схеми КОХАННЯ Є КОШТОВНІСТЬ, лежить стереотипне уявлення про природну, натуральну чарівність жінки, що втілюється у тексті номінативною одиницею *red*. Тобто червоний колір є також символом краси, досконалості, молодості. Використання словесно-поетичного образу *a love-fire sharp* вербалізує концепт ВОГОНЬ та дозволяє реконструювати концептуальну метафору КОХАННЯ Є ВОГОНЬ – палке почуття, яке потрібно зберегти від згасання. Вогонь горить доти, доки є увага, піклування один про одного, пристрасть, взаємне порозуміння. Кохання не живе власним життям, його потрібно постійно жити та підтримувати як вогонь. Номінативні одиниці *sharp* та *rain* актуалізують концепт БІЛЬ, у термінах якого осмислюється й концепт ВОГОНЬ: ВОГОНЬ Є БІЛЬ. У такий спосіб імплікується інша концептуальна схема КОХАННЯ Є БІЛЬ. Кохання – явище амбівалентне та, як медаль, має дві сторони: може будувати, творити, народжувати, а може руйнувати та вбивати. Кохання – почуття величезної сили, але воно не завжди приносить щастя. Інколи воно настільки сильне, що ніби розриває людську душу навпіл. Так вилучаємо іншу концептуальну схему КОХАННЯ Є РУЙНІВНА СИЛА. Отже, кохання – це сильне, глибоке, духовне почуттям, яке дає щастя, але це й почуття, яке може привести до загибелі, спричинити людський біль. У вірші "Catch" («Улов») Л. Х'юза

розповідає про те, що ніколи не очікуєш кого і коли зустрінеш [9]. Ліричний герой, який зловив русалку в решті-решт одружується на ній. Автор підкреслює, що це кохання відрізняється від загальноприйнятого його трактування, адже русалка є наполовину рибою і наполовину жінкою, яка здатна жити у людському і надприродному світі. У цьому вірші русалка уособлює собою позитивний образ, тому поетичний текст можна трактувати як розповідь моряка, який втопився від самотності у тривалому плаванні і прагне знайти своє кохання. Тобто, навіть у стихії та звичайній людській необережності люди схильні бачити якийсь магічний вплив, а в магії – жіноче обличчя. Русалка – це міфічна істота, а тому символізує щось казкове та загадкове. Таке трактування словесно-поетичного образу русалки допомагає реконструювати концептуальну метафору КОХАННЯ Є ЗАГАДКА. Використання автором номінативних конструкцій “Carrying a mermaid / On his shoulders” та “Curved / Beneath his arm” думожливіє реконструкцію концептуальної метафори КОХАННЯ Є ПІДТРИМКА, адже, коли є підтримка коханої людини, то можна впоратися з будь-якою проблемою. Своєчасне піклування та турбота коханої людина дуже впливає на наше самопочуття у скрутну хвилину. Життя таке різностороннє і непередбачуване, що на людину, впродовж усього її шляху, очікує безліч несподіванок, як приємних так і не дуже. Такою життєвою несподіванкою є і кохання. Інтерпретаційно-текстовий аналіз вірша дозволяє реконструювати концептуальну метафору КОХАННЯ Є НЕСПОДІВАНКА. Таким чином, почуття кохання є неповторним і найпрекраснішим явищем. Воно може прийти в будь-який момент нашого життя і подарувати найрізноманітніші відчуття та емоції. Отже, образно-асоціативний шар концепту КОХАННЯ (рис. 1) формується метафоричними концептуальними схемами, у яких кохання уподібнюється: різним видам людської діяльності: польоту, руйнівній силі, підтримці; психологічному стану людини: болю, захопленню, стражданню; речовині: вогню; живим істотам: плоду; предмету: коштовності; природному явищу: світлу; абстрактному явищу: відсутності самотності, розрахунку, загадці, несподіванці, красі.

ЛІНГВІСТИКА. Випуск XXII

200

Рис. 1. Образно-асоціативний шар концепту КОХАННЯ у поетичних текстах Л.Х'юза. Таким чином, концепт-домен КОХАННЯ у поетичних текстах Л.Х'юза осмислюється у термінах інших концептів, що імплікує різне ставлення до кохання: і як до почуття, що дарує крила, піднесений настрій та захоплення, а також як почуття, що викликає протилежні емоції: біль, розпач, страждання, загибель.

ЛІТЕРАТУРА 1. Вежбицкая А. Сравнение – градация – метафора: Пер. с польск. // Теория метафоры. / Анна Вежбицкая. – М.: Прогресс. – 1990. – С. 133 – 152. 2. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 65-72. 3. Кубрякова Е. С. В начале XX века (размышления о судьбах когнитивной лингвистики) // Когнитивная семантика: Материалы второй международной школы-семинара. – Ч.1. – Тамбов: Изд-во ТГУ. – 2000. – С. 6 – 8. 4. Ніконова В. Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз: дис. ...доктора філол. наук: 10.02.04 / Ніконова Віра Григорівна. – Дніпропетровськ, 2008. – 558 с.

КОХАННЯ

Стан людини Діяльність людини

КОХАННЯ Є КОШТОВНІСТЬ

Предмет

КОХАННЯ Є БІЛЬ

КОХАННЯ Є ПОЛІТ

Абстрактне явище

КОХАННЯ Є ЗАХОПЛЕННЯ

Жива істота

Речовина

Природне явище КОХАННЯ Є СВІТЛО

КОХАННЯ Є ВІДСУТНІСТЬ САМОТНОСТІ

КОХАННЯ Є ВОГОНЬ

КОХАННЯ Є РОЗРАХУНОК

КОХАННЯ Є ЗАГАДКА

КОХАННЯ Є НЕСПОДІВАНКА

КОХАННЯ Є СТРАЖДАННЯ

КОХАННЯ Є РУЙНІВНА СИЛА

КОХАННЯ Є ПЛІД

КОХАННЯ Є КРАСА

КОХАННЯ Є ПІДТРИМКА

Розділ V. Когнітивні аспекти лінгвістичних досліджень

201

5. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя: Прем`ер, 2008. – 332 с. 6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2006. – 716 с. 7. Ставицька Л. О. Мовні засоби вираження наскрізного образу як елемента індивідуальної

естетичної системи // Семасіологія і словотвір: Збірник наукових праць. – К.: Наук.думка, 1989. – С. 98-102. 8. Hughes L. «50-50» [Електронний ресурс] / Langston Hughes // Poems – Режим доступу: <http://www.poemhunter.com/langston-hughes/poems/> 9. Hughes L. Catch [Електронний ресурс] / Langston Hughes // Poems – Режим доступу: <http://www.poemhunter.com/langston-hughes/poems/> 10. Hughes L. Love Song for Lucinda [Електронний ресурс] / Langston Hughes // Poems Режим доступу: <http://www.poemhunter.com/langston-hughes/poems/> 11. Hughes L. When Sue Wears Red [Електронний ресурс] / Langston Hughes // Poems Режим доступу: <http://www.poemhunter.com/langston-hughes/poems/>